

پژوهش‌های حقوقی

علمی - ترویجی

شماره ۲۷

هزار و سیصد و نود و چهار - تیرم سال اول

۵	• تنش میان مدیریت متقله‌های و جهانی در پیشگیری و سرکوب اعمال غیرقانونی در دریاها چشمید مستز - مسود علیزاده - شهرام زر نشان
۲۱	• نظام حقوقی حاکم بر جانشینی تعهدات در ادغام شرکت‌های تجاری پیرام حسن‌زاده
۴۳	• تخصیص صلاحیت تفتیتی مجلس شورای اسلامی در نظم اساسی ایران چواد تقی‌زاده - فاطمه سمیعان
۶۳	• مطالعه تطبیقی سیاست جنایی تفتیتی ایران با کنوانسیون مریدا در مبارزه با فساد مالی و تحولات آن محمد باقری کمارطیا
۹۳	• نظام نرم‌افزارهای متن باز سیدمحسن طلوع - جعفر نظام‌الملکی
۱۱۱	• مشروعیت توسل به زور در قبال دزدان دریایی سواحل سومالی زکبه تقی‌زاده
۱۶۵	• رویه حاکم بر حقوق استرداد مجرمین: مطالعه موردی: پرونده جولیان اسانژ فرید آزادبخت - مهدی ثنائی‌منش
۲۰۲	• ساختار و عملکرد دیوان افریقایی حقوق بشر سیدپاسر ضیایی - سائق جعفرزاده درلبی
۱۷۵	• حقوق روشن در دریای سیاه: انعطاف و قابلیت پیش‌بینی معیارهای تحدید حدود مرزهای دریایی در رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد رومانی - آکراین (۲۰۰۹) چشمید مظاهری
۲۰۱	• یک جدال حقوقی تمام عیار: ایتالیا علیه دیوان بین‌المللی دادگستری فراز شهلائی





http://jlr.sdil.ac.ir/article_32120.html

نظام حقوقی حاکم بر جانشینی تعهدات در ادغام شرکتهای تجاری

بهرام حسن زاده*

چکیده:

با وجود پیچیده بودن ادغام شرکتهای تجاری، متأسفانه در حقوق ایران فرایند ادغام و مباحث حقوقی آن تبیین نشده است. با توجه به اینکه علت ادغام شرکتهای تجاری می‌تواند کاهش هزینه‌ها و ریسک تجاری و بالا بردن بهره‌وری یا تمرکز مدیریت در بازار سرمایه باشد و تأثیر فراوانی در امور اقتصادی و مالی خواهد داشت، از این‌رو شناخت مباحث حقوقی مربوط به ادغام، امری ضروری است. هر چند در ادغام شرکتهای تجاری تمام دیون و تعهدات و دارایی‌های شرکتهای ادغام شونده، در حقوق تجارت، به شرکت جدید یا شرکت ادغام‌پذیر منتقل می‌شود، اما چگونگی نحوه انتقال تعهدات یا دارایی‌ها باید در چارچوب قواعد عمومی و اصول کلی تفسیر شود. مشخص نمودن زمان این تغییر و تحول و انتقال دیون و تعهدات امری مهم است که در این راستا مراجع ثبت شرکتهای اقدامات خاصی نسبت به آن لحاظ می‌نمایند. زمان جانشینی تعهدات در ادغام شرکتهای تجاری امری مهم است. نقل و انتقال سرمایه، پرداخت مالیات، ارزیابی و حسابرسی از دیگر مباحث جانشینی تعهدات است.

کلیدواژه‌ها:

ادغام، شرکتهای تجاری، شرکتهای دولتی، نقل و انتقال، جانشینی تعهدات، بازداشت سرمایه، اصل ۴۴، مسؤولیت.

مقدمه

شرکت‌های تجاری دارای شخصیت حقوقی مستقل‌اند و این استقلال شخصیت حقوقی موجب تفکیک دارایی و اموال و حقوق این دسته از اشخاص می‌شود، بنابراین هر شرکت تجاری، دارای استقلال دارایی و دیون و تعهدات مربوط به خود است و استقلال آنها تا زمان ختم تصفیه حفظ خواهد شد. فعالیت تجاری و بازرگانی در حقوق ایران در روابط داخلی و بین‌الملل با مؤلفه‌های مختلفی درگیرند که یکی از این موارد، ادغام شرکت‌های تجاری است. در برخی از اوقات شرکت‌های تجاری درصدد ادغام در شرکت تجاری دیگر یا ایجاد شرکت جدید با تشکیل شخصیت حقوقی است.

انگیزه ادغام شرکت‌های تجاری می‌تواند بهبود امور اقتصادی باشد که این امر شامل کسب توان رقابت و توسعه اقتصادی در بازار سرمایه و تجارت است که با اعمال ادغام، کاهش ریسک و هزینه‌های مدیریتی و صرفه‌جویی در مباحث مختلف سرمایه‌ای امکان تحقق دارد. از جهتی دیگر دلیل ادغام شرکت‌های تجاری از لحاظ اقتصادی و مالی، ایجاد فرصت‌های جدید تجاری، ایجاد سرمایه‌گذاری خارجی و مشارکت‌های بین‌المللی و تأمین مالی پروژه مالی است. همچنین امکان دارد دلیل دیگر ادغام جنبه سیاسی باشد و موضوع آن کاستن از حجم بخش دولتی در امور تصدی‌گری و ساماندهی و استفاده مطلوب از امکانات شرکت‌های دولتی و افزایش بازدهی و بهره‌وری و اداره مطلوب شرکت‌هایی که ضروری است در بخش دولتی باقی بماند.

در همین راستا دولت در اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی به منظور خصوصی‌سازی و توانمندسازی بخش‌های غیردولتی در توسعه کشور از همه روش‌های امکان‌پذیر، اعم از مقررات‌زدایی، واگذاری مدیریت (نظیر تجزیه و ادغام شرکت‌های تجاری) استفاده می‌نماید. هر چند که ادغام شرکت‌های تجاری موجب توسعه اقتصادی یا بهبود مباحث مالی و حقوقی می‌شود و این موضوع در اکثر کشورهای دیگر در متن قوانین تجاری گنجانده شده است. نخستین بار ادغام شرکت‌های تجاری در سال ۱۳۵۰ یعنی بعد از تصویب قانون تجارت و لایحه اصلاحی قانون تجارت (مصوب ۱۳۴۷) در قانون شرکت‌های تعاونی و اتحادیه‌های تعاونی مطرح شد.

همچنین سیاست‌گذاری کلی مربوط به ادغام شرکت‌های دولتی ریشه در قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی دارد که در برنامه‌های بعدی توسعه اقتصادی، ادغام شرکت‌های تجاری تشریح شده است. بیشتر موارد پیش‌بینی شده در خصوص ادغام مربوط به قانون نحوه اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی است.

اما با جمیع موارد فوق، متأسفانه هنوز نحوه ادغام و تشریفات و مراحل ادغام شرکت‌های

تجاری در قانون خاص تجارت تبیین نشده است، بنابراین مباحث مربوط به تعهدات و دیون شرکتهای ادغام شونده را باید در سایر قوانین دیگر جستجو نمود. با توجه به اینکه ماهیت شرکتهای ادغام شونده به نحوی از بین می‌رود و به شرکت تجاری جدید منتقل می‌شود، پس تعهدات و دیون و دارای آنها نیز به تبع آن باید به نحو مقتضی منتقل گردد.

تعاریف و کلیات ادغام شرکتهای تجاری

ادغام در لغت به معنای در هم فشردن و فرو بردن دو چیز در هم است. ادغام شرکتهای تجاری در اصطلاح حقوق تجارت به معنی پیوستن دو یا چند شرکت و تشکیل یک شرکت جدید است. این پیوستن می‌تواند از طریق یکی شدن چند شرکت یا پیوستن یک یا چند شرکت به یک شرکت بزرگ‌تر باشد.^۱

یکی از تفاوت‌های عمده اشخاص حقیقی با اشخاص حقوقی می‌تواند در قابلیت ادغام اشخاص موضوعیت پیدا نماید، به نحوی که ادغام دو شخص حقیقی و ایجاد شخص «حقیقی جدید» امکان‌پذیر نیست. البته ادغام شخص حقیقی با شخص حقیقی یا حقوقی و ایجاد «شخص حقوقی دیگر» امکان‌پذیر است؛ اما شخص جدید ایجاد شده، شخص حقوقی است نه شخص حقیقی؛ ولی بر طبق قواعد و قوانین مربوطه، ادغام اشخاص حقوقی در یکدیگر و ایجاد شخص حقوقی جدید امکان‌پذیر است.

همان‌طور که بیان شد در هیچ‌کدام از مواد قانون تجارت ادغام شرکتهای به معنای اصطلاحی آن تعریف نشده است، اما بر طبق بند ۱۶ ماده یک قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام، ادغام به این شرح تعریف شده است: «اقدامی که براساس آن چند شرکت ضمن محو شخصیت حقوقی خود، شخصیت حقوقی واحد و جدیدی تشکیل دهند یا در شخصیت حقوقی دیگری جذب شوند.»

بنابراین در ادغام شخصیت حقوقی شرکتهای ادغام شونده از بین می‌روند و تمام تعهدات و حقوق و دیون شرکتهای ادغام شونده به شرکت جدید یا شرکت (ادغام پذیرنده) منتقل می‌شود.

در تعریف فوق به محض ادغام شخصیت حقوقی شرکتهای ادغام شونده محو می‌شود. همچنین با توجه به تعریف یاد شده، ادغام سایر اشخاص حقوقی در یکدیگر مانند ادغام مؤسسات مالی و اعتباری یا سایر اشخاص پیش‌بینی نشده است.

همان‌طور که بیان شد، ادغام شرکتهای تجاری باید در چارچوب قوانین تجارت انجام

۱. ربیعا اسکینی، حقوق تجارت، شرکتهای تجاری، جلد اول (تهران: سمت، ۱۳۸۴)، ۴۵.

گیرد. زیرا در ادغام شرکت‌های تجاری، اموال و دارایی‌ها و مطالبات و سود و زیان و اعتبار و سایر امتیازات و تکالیف به شرکت تجاری دیگر یا شرکت جدید منتقل می‌شود. چگونگی ادغام شرکت‌های تجاری، فرایند ارزیابی اموال و مطالبات و مرحله تصمیم‌گیری تا ثبت نزد مرجع ثبت شرکت‌ها و وضعیت سرمایه و نحوه ادای دیون شرکت‌های ادغام شونده، نحوه به کارگیری کارکنان و کارگران قبلی و سایر موارد باید به صورت تفصیلی در قانون تجارت پیش‌بینی و مورد تحلیل قرار گیرد. در ادامه ممکن است، ادغام شرکت‌های تجاری در برخی قوانین خاص ممنوع شود که می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

هر گاه در جریان ادغام یا در نتیجه آن، اعمالی که منجر به اخلال در رقابت می‌شود از جمله احتکار و استنکاف از معامله، استنکاف فردی یا جمعی از انجام معامله یا محدود کردن مقدار کالا یا خدمت موضوع معامله، وادار کردن اشخاص دیگر به استنکاف از معامله یا محدود کردن معاملات آنها با رقیب، قیمت‌گذاری تبعیض آمیز، عرضه یا تقاضای کالا یا خدمت مشابه به قیمت‌هایی که حاکی از تبعیض بین دو یا چند طرف معامله یا تبعیض قیمت بین مناطق مختلف به‌رغم یکسان بودن شرایط معامله و هزینه‌های حمل و سایر هزینه‌های جانبی آن باشد یا تبعیض در شرایط معامله رخ دهد، ادغام ممنوع است. همچنین هرگاه در نتیجه ادغام، قیمت کالا یا خدمت به طور نامتعارفی افزایش یابد یا هرگاه ادغام موجب ایجاد تمرکز شدید در بازار شود و هرگاه ادغام، منجر به ایجاد بنگاه یا شرکت کنترل‌کننده در بازار شود، ادغام شرکت‌های تجاری ممنوع است.^۱

پیش‌بینی مجدد و کلی فرایند ادغام شرکت‌های تجاری در ماده ۱۰۵ قانون برنامه توسعه اقتصادی جای بسی تعجب است. در حالی که در قانون برنامه چهارم، ادغام شرکت‌های تجاری پیش‌بینی شده بود و فرصت پنج ساله برای وضع قوانین مرتبط یا پیش‌بینی آیین‌نامه یا دستورالعمل وجود داشته که متأسفانه به دلیل عدم تبیین شرایط و ضوابط آن، عملاً ادغام شرکت‌های تجاری منتفی شد و فقط شرکت‌های دولتی یا شرکت‌های خصوصی که دارای سهام مالکیت دولتی‌اند در برخی از موارد توانستند از ظرفیت‌های ادغام استفاده نمایند.

ادغام شرکت‌های تجاری، مادامی که موجب ایجاد تمرکز و بروز قدرت انحصاری نشود در چارچوب اساسنامه امکان‌پذیر است، هرچند که قانونگذار در قانون برنامه پنجم توسعه عدم انحصار و عدم ایجاد تمرکز را شرط ادغام در نظر گرفته است؛ اما سابقه ادغام شرکت‌های بزرگ از جمله شرکت‌های نفتی، پتروشیمی، سیمان و آب و فاضلاب، نشان‌دهنده ایجاد انحصار در زمان ادغام شرکت‌های تجاری در ایران ایجاد می‌شود.

۱. ماده ۴۸ قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی.

سکوت قانونگذار در تبیین ادغام شرکت‌های تجاری موجب ابهام‌های زیادی شده است. البته در لایحه جدید قانون تجارت که در اجرای اصل ۸۵ قانون اساسی به تصویب کمیسیون قضایی مجلس و رییس مجلس شورای اسلامی رسیده است، مراحل و انواع ادغام شرکت‌های تجاری پیش‌بینی شده که هنوز مورد تأیید شورای نگهبان قرار نگرفته است.

ماهیت حقوقی ادغام شرکت‌های تجاری

همان‌طور که بیان شد، عدم پیش‌بینی و تشریح ادغام شرکت‌های تجاری در قوانین اصلی تجارت، ابهام‌های زیادی را به همراه دارد که یکی از آن موارد مربوط به ماهیت ادغام است. برخی از حقوقدانان ماهیت ادغام شرکت‌های تجاری را «عقد بیع» تلقی می‌نمایند و تفاهم و اداره ارکان تصمیم‌گیرنده شرکت (مجامع عمومی) برای ادغام در شرکت دیگر در چارچوب اساسنامه را امری الزام‌آور تلقی می‌نمایند؛ اما با توجه به اینکه در ادغام شرکت تجاری، شخصیت حقوقی شرکت‌های قبلی ادغام شونده از بین می‌رود و همچنین تشریفات خاص بیع در ادغام همچون عین بودن مبیع و مباحث مربوط به خیارات، در ادغام شرکت تجاری تسری ندارد و جایگاه خریدار و فروشنده به معنای واقعی آن نیز موضوعیت پیدا نمی‌نماید، از این‌رو نمی‌توان ادغام شرکت‌های تجاری را بیع تلقی نمود.

در خصوص تقارن ادغام با «شرکت مدنی» می‌توان بیان نمود، هر چند ادغام شرکت‌های تجاری با ماهیت شرکت‌های مدنی تشابهاتی دارد، اما ماهیت این دو فرایند تفاوت‌های اساسی نیز با هم دارد و این تفاوت در مخلوط شدن دارایی و ایجاد شخصیت حقوقی جدید متبلور می‌شود، در حالی که در شرکت مدنی شخصیت حقوقی جدید ایجاد نمی‌شود. پس نمی‌توان ادغام شرکت‌های تجاری را عقد شرکت مدنی تلقی نمود.

برخی دیگر از حقوقدانان، ادغام شرکت‌های تجاری را در قالب «عقد صلح» در نظر می‌گیرند، بر طبق ماده ۷۵۸ قانون مدنی، صلح در مقام معاملات، هر چند نتیجه معامله را که به جای آن واقع شده می‌دهد، لیکن شرایط و احکام خاصه آن معامله را ندارد. صلح در حقوق ایران به عنوان ام‌العقود تلقی می‌شود و می‌توان تمام عقود را در آن جاری نمود؛ اما با توجه به شرایط خاص ادغام شرکت‌های تجاری و رعایت برخی از شرایط و مقررات برای اعمال ادغام شرکت‌های تجاری، تلقی نمودن ادغام شرکت‌های تجاری به عنوان عقد صلح با اشکالات حقوقی مواجه است، زیرا در ادغام نمی‌توان از برخی از تشریفات و الزامات حقوقی چشم‌پوشی نمود، در حالی که در عقد صلح می‌توان با تراضی طرفین برخی از موارد را تعدیل نمود.

با جمیع موارد فوق ادغام شرکت‌های تجاری را می‌توان در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی جزء

عقود غیرمعین تلقی نمود و احکام خاصی را بر آن جاری کرد؛ زیرا ادغام شرکت‌های تجاری شرایط خاص خود را دارد و نمی‌توان قالب عقود معینه در قانون مدنی را بر آن مترتب نمود.

تفاوت فرایند ادغام و تحصیل شرکت‌های تجاری

یکی از مباحثی که در خصوص شرکت‌های تجاری مشمول واگذاری در اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی وجود دارد، نزدیکی تعاریف فرایند ادغام و تحصیل است، اما به طور کلی، ادغام شرکت‌های تجاری با تحصیل تفاوت دارد، زیرا در تحصیل شرکت‌های تجاری موضوع شرکت‌های مشمول واگذاری اصل ۴۴ قانون اساسی، چند شرکت (تحصیل شونده) بدون محو شخصیت حقوقی، هر کدام به یک شرکت قابل واگذاری دیگر (تحصیل کننده) منتقل می‌شود و سپس به وزارت امور اقتصادی اجازه دهد نسبت به واگذاری شرکت تحصیل کننده اقدام نمایند.^۱

بنابراین با توجه به تعاریف مذکور در تحصیل شرکت، شخصیت حقوقی شرکت‌های تحصیل شونده از بین نمی‌رود، ولی در ادغام شرکت‌های تجاری، شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام شونده محو و از بین می‌رود. همان‌طور که بیان شد، تحصیل شرکت‌های تجاری برای اولین بار در قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی بیان شده است، از طرفی مباحث مربوط به آن تشریح نشده و نحوه تبدیل یا واگذاری تعهدات یا دیون در شرکت جدید با ابهام مواجه شده است. با در نظر گرفتن عدم محو شخصیت حقوقی شرکت‌های تحصیل شونده و همچنین باقی بودن مدیریت شرکت‌های قبلی، اینکه چه شخص یا اشخاصی مسؤول پرداخت بدهی و دیون و تعهدات شرکت‌اند با ابهام مواجه شده است.

تفاوت فرایند ادغام و مشارکت مدنی

قانونگذار پس از بیان موضوع ادغام در ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه، در ماده ۱۰۷ قانون مذکور برای اولین بار به تشریح مشارکت مدنی در قانون مذکور پرداخته است. مشارکت مدنی با تشکیل گروه اقتصادی با مشارکت دو یا چند شخص حقیقی و حقوقی به منظور تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری برای یک دوره براساس قرارداد کتبی پس از ثبت در مرجع ثبت شرکت‌ها در قالب شرکت مدنی مجاز است.

این نوع از مشارکت مدنی در حقیقت با حفظ شخصیت شرکاء ایجاد می‌شود. هر چند که با در نظر گرفتن قواعد عمومی و بدون تحقق و ایجاد شخصیت حقوقی جدید، به نظر می‌رسد تشکیل شرکت مدنی امکان‌پذیر باشد؛ اما هم از لحاظ ماهیت و هم از لحاظ اهلیت و نحوه

۱. ماده ۱۸ قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی.

اقدامات ثبتی و مالی، تفاوت‌های اساسی با ادغام شرکت‌های تجاری دارد که با توجه به موضوع مقاله پرداختن به آن ما را از چارچوب بحث خارج می‌نماید.

انواع ادغام شرکت‌های تجاری

ادغام شرکت‌های تجاری را می‌توان از جهت‌های مختلف مورد بررسی قرار داد. انواع ادغام شرکت‌های تجاری از لحاظ اقتصادی را می‌توان به ادغام افقی، ادغام عمودی، ادغام گروه تولید، ادغام در زمینه ساخت، انتقال و بهره‌برداری، ادغام شرکت‌های تجاری برای تأمین مالی پروژه‌های بزرگ و سنگین و سایر موارد، نام برد که با توجه به مقتضیات مقاله به شرح برخی از آنها خواهیم پرداخت:

«ادغام افقی» شرکت‌های تجاری در مواردی اتفاق می‌افتد که دو یا چند بنگاه و شرکت تجاری در زمینه کاری و در یک بازار جغرافیایی فعالیت می‌نمایند. در این نوع ادغام موضوع فعالیت و اهلیت شرکت‌های تجاری بسیار نزدیک به هم‌اند؛ مثلاً موضوع فعالیت تمام شرکت‌های ادغام شونده سرمایه‌گذاری و تأمین مالی است یا موضوع فعالیت همه آنها ساخت قطعات و لوازم اتومبیل است. معمولاً این نوع ادغام، قیمت‌های بازار را کاهش می‌دهد. برخی از حقوقدانان معتقدند که یکی از اساسی‌ترین شرایط ادغام این است که همه شرکت‌های ادغام شونده دارای یک هدف و موضوع فعالیت تجاری بوده و از یک نوع باشد^۱ که به نظر می‌رسد با توجه به مقررات داخلی و بین‌المللی این موضوع (یکسان بودن موضوع فعالیت) الزام آور نباشد، بنابراین عدم سختیت موضوع می‌تواند در قالب ادغام عمودی خود را نشان دهد.

اما ادغام «عمودی» با شرکت‌های تجاری سروکار دارد که از مرحله سرمایه‌گذاری و ساخت موضوع شروع و مرحله انتقال و بهره‌برداری را نیز شامل می‌شود؛ مثلاً موضوع فعالیت یکی از شرکت‌های ادغام شونده سرمایه‌گذاری است و شرکت دیگر در امر تولید و ساخت اهلیت تجاری دارد و موضوع فعالیت شرکت‌های دیگر بهره‌برداری و فروش محصولات است که معمولاً شرکت‌های هلدینگ و شرکت‌های سرمایه‌گذاری مشترک بین‌المللی و پروژه‌های مهم عمرانی از این نوع ادغام استفاده می‌نمایند. از لحاظ حقوقی نیز ادغام شرکت‌های تجاری بر دو نوع است: «ادغام ساده» و «ادغام ترکیبی».

در «ادغام شرکت‌های تجاری ساده» معمولاً یک شرکت تجاری که سرمایه و امکانات بیشتری دارد، شرکت تجاری کوچک‌تر و انفعالی‌تر را در خود جذب می‌کند. شرکت تجاری

۱. حسین خزایی، حقوق تجارت، جلد اول (تهران: قانون، ۱۳۸۵)، ۲۰۶.

بازمانده در نتیجه سرمایه خود را افزایش می‌دهد. شرکت تجاری ادغام شده، جزیی از شرکت تجاری بازمانده می‌شود و وجود و ماهیت خود را از دست می‌دهد. در ادغام ساده انتقال دارایی‌ها و بدهی‌ها یک شرکت به شرکت دیگر منتقل می‌شود و شرکت‌های ادغام شونده منحل می‌شوند؛ اما شرکت تجاری موجود نام و هویت خود را حفظ می‌کند و دارایی و بدهی‌های آن به میزان جمع و دارایی و بدهی شرکت‌های ادغام شونده اضافه می‌شود. «ادغام شرکت‌های تجاری ترکیبی» عبارت است از اینکه دو یا چند شرکت تجاری یک شرکت تجاری جدید ایجاد می‌کنند که در آن شرکت جدید ترکیب شوند و شخصیت حقوقی شرکت‌های تجاری موجود از بین رفته و منحل گردد.^۱

بنابراین در ادغام ترکیبی انتقال دارایی‌ها و بدهی‌های یک یا چند شرکت به شرکت جدید تجاری صورت می‌پذیرد. به طوری که شرکت‌های ادغام شونده منحل و میزان دارایی و بدهی‌های شرکت جدید معادل دارایی و بدهی‌های شرکت‌های ادغام شونده خواهد بود. در بند (ز) آیین‌نامه ماده ۱۱۱ اصلاحی قانون مالیات مستقیم، ادغام ترکیبی را با انتقال دارایی‌ها و بدهی‌های یک شرکت به شرکت جدید در نظر گرفته است؛ به طوری که شرکت‌های ادغام شونده منحل شده و میزان دارایی و بدهی شرکت جدید معادل جمع دارایی‌ها و بدهی‌های شرکت ادغام شونده است.

گاهی سهام یک شرکت را شرکت دیگری خریداری می‌کند، مثلاً شرکت‌های زیر مجموعه یک بانک عامل، تمام سهام یک شرکت فنی و مهندسی را خریداری می‌نماید. در این حالت مدیریت شرکت فنی و مهندسی و ارکان و اجزا و سرمایه آن از طرف بانک عامل تأمین می‌شود، به نحوی که در تملک آن قرار خواهد گرفت، در این فرض ادغام به معنی خاص صورت نپذیرفته است و نمی‌توان مقررات خاص ادغام را در این مورد در نظر گرفت.

ادغام در شرکت‌های تعاونی

همان‌طور که بیان شد، اولین مباحث مربوط به ادغام در خصوص شرکت‌های تعاونی وضع شده است. هر شرکت تعاونی یا هر اتحادیه تعاونی می‌تواند با توجه به قوانین و مقررات مربوط به آن شرکت یا اتحادیه تعاونی دیگر به شرطی که از یک نوع و با هدف و عملیات مشترکی باشند، ادغام شود. ادغام شرکت‌های تعاونی در ماده ۵۳ قانون بخش تعاونی اقتصاد پیش‌بینی شده و نحوه اجرای آن را موکول به رعایت مواد آیین‌نامه نموده است. در فصل دوم آیین‌نامه اجرایی قانون بخش تعاون اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب هیأت وزیران مورخ ۱۳۷۱/۵/۱۴ به بحث ادغام شرکت‌های تعاونی، تشریح شده است. شرکت‌های

۱. محمد عیسانی تفرشی، مباحث تحلیلی از حقوق شرکت‌های تجاری، ج دوم (تهران: آثار علمی دانشگاه تربیت مدرس)، ۹۱.

تعاونی می‌توانند با رعایت مقررات آیین‌نامه مذکور با یکدیگر ادغام شوند، مشروط بر اینکه هنگام ادغام، مجموع زیان انباشته این شرکت‌ها از مجموع سرمایه‌های ذخیره‌های تعاونی و اندوخته آنها بیشتر نباشد.

برای ادغام شرکت‌های تعاونی لازم است هیأت مدیره یا بازرس یا حداقل یک سوم اعضای آن، پیشنهاد ادغام را به همراه گزارش توجیهی لازم برای تصمیم‌گیری به مجمع عمومی فوق‌العاده ارائه نماید. سرمایه ذخایر قانونی و اندوخته‌های شرکت‌های تعاونی جدید نباید از مجموع سرمایه ذخیره‌های قانونی و اندوخته شرکت‌های ادغام شونده کمتر باشد. اداره ثبت شرکت‌ها مکلف است نسبت به ثبت ادغام مطابق مقررات اقدام نماید و ضمن باطل کردن ثبت شرکت‌های ادغام شده به شرکت‌های تعاونی جدید که از ادغام دو یا چند تعاونی تأسیس شده، شماره ثبت جدید بدهد.

پس از ثبت شرکت‌های تعاونی جدید هیأت مدیره موظف است بلافاصله به دفترهای قانونی جدید اقدام و اقلام دارایی، بدهی‌ها و تعهدات مندرج در دفترهای هر یک از شرکت‌های ادغام شده را در دفترهای قانونی شرکت ثبت و منعکس نماید. تعاونی جدید از هر جهت مسؤول تعهدات و دیون شرکت‌های ادغام شده می‌باشد.^۱ بر طبق آیین‌نامه اجرایی نحوه تشکیل و نظارت بر شرکت‌های تعاونی سهامی عام در اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، ارائه مجوز ثبت هر گونه اوراق سهام و تصمیمات شرکت مذکور، هر گونه تغییر در سرمایه، اساسنامه و ادغام باید با نظارت وزارت تعاون صورت گیرد.

ادغام شرکت‌های دولتی

ریشه ادغام اشخاص حقوقی دولتی یا حقوق عمومی و دولتی به بعد از انقلاب اسلامی برمی‌گردد. بر طبق تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۳۵۸، به دولت اجازه داده می‌شود در سال ۱۳۵۸ هر گونه حذف، ادغام و تبدیل شکل حقوقی را که در دستگاه‌های اجرایی اعم از مرکزی و محلی لازم می‌داند، به عمل آورد و سازمان برنامه و بودجه نیز مکلف است به تبع تغییرات و اقدامات مذکور، اعتبارات مصوب را بین دستگاه‌های اجرایی نقل و انتقال دهد. این امر در جهت بهبود ساختار دستگاه‌های دولتی و شناسایی اموال و دارایی‌ها و سازمان‌دهی و مدیریت اشخاص حقوقی از جمله مؤسسات دولتی و شرکت‌های عمومی مرتبط با دولت قبل از انقلاب وضع گردیده است؛ ولی ظرفیت‌های این قانون در جهت ترمیم و احیای دولت جدید و انتقال اموال نامشروع به دولت انقلابی استفاده شد. بعد از جنگ تحمیلی در

۱. ماده ۱۴ آیین‌نامه قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران.

قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، ادغام دستگاه‌های اجرایی از جمله شرکت‌های تجاری پیش‌بینی شد، اما صراحت و تسری آن به شرکت‌های تجاری محسوس نبود. بنابراین به طور واضح در قانون برنامه چهارم توسعه، ادغام شرکت‌های تجاری پیش‌بینی شده و به موجب تبصره ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی بند ز ماده ۱۱۱ قانون مالیات‌های مستقیم، ادغام یا ترکیب شرکت‌ها مشروط به تحصیل مجوز قانونی آن شده است. نظر به اینکه در خصوص مجوز مزبور، ابهاماتی مطرح می‌باشد، بدین وسیله اعلام می‌گردد: مطابق حکم بند الف ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، «ادغام شرکت‌های تعاونی، مادامی که موجب ایجاد تمرکز و بروز قدرت انحصاری نشود، به شکل یک‌جانبه (بقای یکی از شرکت‌ها - شرکت پذیرنده) و ادغام دو یا چند جانبه (محو شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام شونده و ایجاد شخصیت حقوقی جدید - شرکت جدید)، در چارچوب اساسنامه آن شرکت در سایر شرکت‌های تجاری موضوع ادغام، مجاز است...» بنابراین، این حکم در طول اجرای قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه به منزله مجوز ادغام شرکت‌ها موضوع تبصره ماده ۱ آیین‌نامه فوق‌الاشاره بوده و در صورتی که شرکت‌ها با رعایت مقررات، حسب تصمیمات مجامع عمومی، ادغام و مراتب را در اداره ثبت شرکت‌ها ثبت نمایند، با رعایت سایر مقررات امکان برخورداری از تسهیلات مقرر در ماده ۱۱۱ قانون مالیات‌های مستقیم را دارا می‌باشند.

در زمان اجرای قانون برنامه چهارم و پنجم توسعه، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در مورخ ۱۳۸۷/۳/۲۵ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام به تصویب رسید و همان‌طور که بیان شد، اولین تعریف ادغام در بند ۱۶ ماده یک قانون مذکور بیان گردیده است. همچنین در همین راستا به موجب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی روش واگذاری^۱ ادغام دو یا چند بنگاه صددرصد دولتی را بر اساس تصمیم وزیر امور اقتصاد و دارایی مجاز دانسته است و وزارت امور اقتصاد دارایی را مکلف دانسته نسبت به واگذاری بنگاه‌های (شرکت‌های مشمول واگذاری) نموده است. پس شرط لازم برای ادغام شرکت‌های دولتی مشمول واگذاری ارائه مجوز از سازمان خصوصی‌سازی و کسب نظر وزیر اقتصاد است.

یکی دیگر از مواردی که متأسفانه بدون در نظر گرفتن مسلمات و جایگاه حقوقی در قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی بیان شده، ماهیت نادرست و اشتباه در خصوص بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری است. در قانون مذکور ایجاد و تأسیس بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری را فقط در قالب شرکت سهامی عام جایز دانسته است،^۲ در حالی که ماهیت مؤسسه

۱. موضوع ماده ۱۹ تصویب‌نامه شماره ۱۸۱۴۵۹/ت ۴۳۱۷۸ که مورخ ۱۳۸۸/۹/۴ کمیسیون موضوع اصل ۱۲۸ قانون اساسی.

۲. ماده ۵ قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی.

و شرکت سهامی عام متفاوت است، پس چگونه می‌توان مؤسسه مالی و اعتباری را در قالب شرکت سهامی عام ایجاد نمود. این موضوع زمانی اهمیت بیشتری دارد که در راستای سیاست‌های کلی نظام پولی و بانکی، مؤسسات مالی و اعتباری در حال ادغام در بانک‌ها هستند، بدون اینکه قانونگذار مجوز ادغام مؤسسه در شرکت سهامی عام (بانک) را پیش‌بینی نموده باشد و نیز ابهام مذکور در این امر را دو چندان می‌نماید.

شرایط و مراحل ادغام شرکت‌های تجاری

همان‌طور که بیان شد، شرکت تجاری دارای شخصیت حقوقی مستقل است و اشخاص حقوقی بر طبق ماده ۵۸۸ قانون تجارت می‌توانند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شوند که قانون برای افراد قائل است، بنابراین هر چند که قانون تجارت در ارتباط با ادغام شرکت‌های تجاری مواردی پیش‌بینی نموده است، اما با توجه به تجویز قانونگذار در مواد ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه و ماده ۱۱۱ قانون مالیات‌های مستقیم، اصولاً ادغام شرکت‌های تجاری در سیستم حقوق تجارت، نمی‌تواند امری غیر قابل تحقق باشد.

برای ادغام شرکت‌های تجاری، میزان مسؤولیت شرکاء یا سهامداران نقش مهمی را ایفا می‌کند. مثلاً در شرکت‌های سهامی، میزان مسؤولیت هر یک از سهامداران تا مبلغ اسمی سهام متعلق به آنهاست و در خصوص شرکت با مسؤولیت محدود نیز میزان مسؤولیت شرکاء تا مبلغ آورده نقدی و غیرنقدی مهم است. بنابراین ادغام شرکت‌های سهامی با هم‌نوع خود یا شرکت با مسؤولیت محدود دیگر قاعدتاً از لحاظ محدودیت سهامداران و شرکاء به علت تطابق ماهیت صحیح به نظر می‌رسد.

در خصوص ادغام شرکت با مسؤولیت محدود با شرکت سهامی هر چند نوع و ماهیت در شرکت متفاوت است، اما به دلیل نزدیک بودن میزان مسؤولیت شرکاء و سهامداران ادغام این دو شرکت به لحاظ سایر شرایط بلاشکال است، اما عکس این مورد ادغام شرکت سهامی، در شرکت با مسؤولیت محدود با محدودیت‌های خاصی مواجه می‌شود که البته ادغام شرکت‌های سهامی در شرکت‌هایی با مسؤولیت محدود با توجه به حذف برخی از ارکان شرکت و همچنین عدم هماهنگی موضوع فعالیت (تجاری - غیرتجاری) امکان‌پذیر نباشد.

در خصوص ادغام یک شرکت تضامنی با یک شرکت سهامی با توجه به اینکه نوع دو شرکت تفاوت‌های اساسی در میزان مسؤولیت شرکاء و ارکان تصمیم‌گیرنده دارند و اهداف دو شرکت تضامنی و سهامی غیر هم‌جنس است، بنابراین ادغام این دو نوع شرکت بعید و بسیار دور از ذهن‌اند. زیرا ممکن است بر اثر ادغام شرکت تضامنی در سایر شرکت‌های تجاری به نحوی مسؤولیت تضامنی شرکاء به شرکت ادغام‌پذیر منتقل شود و ساختار و سیستم متفاوت شرکت

تضامنی، مسؤولیت و دیون شرکت را به نحو غیرمتعارفی به شرکت جدید منتقل نماید. با جمیع موارد فوق، ادغام شرکت‌های تجاری از یک نوع با توجه به تطابق ساختارهای شرکت‌های ادغام شونده و میزان هماهنگ مسؤولیت شرکاء یا سهامداران و همچنین یکسان بودن ارکان تصمیم‌گیری منع و محدودیتی ندارد.

همچنین ادغام شرکت سهامی خاص در شرکت سهامی عام با عنایت به اینکه مقررات شرکت سهامی عام به نحوی کامل‌تر از نوع سهامی خاص است و مباحث حقوقی شرکت سهامی عام، تمام موارد مربوط به شرکت سهامی خاص را پوشش می‌دهد، پس ادغام این نوع شرکت سهامی در شرکت سهامی عام بلامانع تلقی می‌گردد؛ اما عکس این موضوع یعنی ادغام شرکت سهامی عام در شرکت سهامی خاص، با توجه به اینکه تشریفات شرکت سهامی عام از نوع دیگر شرکت‌های سهامی پیچیده‌تر و نهادهای نظارتی مانند بورس اوراق بهادار به شرکت‌های سهامی عام نظارت خاصی دارند، در نتیجه ادغام آن موجه به نظر نمی‌رسد.

در لایحه پیشنهادی قانون تجارت نیز برای ادغام شرکت‌های تجاری از یک نوع محدودیتی قائل نشده است و ادغام شرکت سهامی خاص در شرکت سهامی عام و ادغام شرکت با مسؤولیت محدود در شرکت سهامی را امکان‌پذیر دانسته است، لیکن عکس آن ممکن نیست و شرکت‌های تضامنی فقط در شرکت‌های نوع خود می‌توانند ادغام شوند.

از جمله شرایط دیگر ادغام شرکت‌های تجاری، ارزیابی و تقویم دیون و دارایی‌های شرکت‌های تجاری و انتقال آن به شرکت ادغام‌پذیر است. بر اساس آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۱۱ قانون مالیات‌های مستقیم، صورت کامل دارایی‌ها و بدهی‌ها به همراه گزارش ارزیابی از طرف یکی از اعضای جامعه حسابداران رسمی باید به تأیید ارکان تصمیم‌گیرنده شرکت‌های ادغام شونده برسد.

یکی از شرایط خاص برای ادغام شرکت‌های تجاری، در خصوص ادغام شرکت‌های سهامی عام است که در این خصوص علاوه بر شرایط بیان شده، شرکت سهامی عام باید، مجوز از سازمان بورس کسب نماید. بر طبق رویه موجود در سازمان بورس، ادغام شرکت‌های سهامی عام پذیرفته نشده در بازار بورس اوراق بهادار در شرکت‌های سهامی عامی مجاز است که در بازار بورس پذیرفته شده‌اند، لیکن عکس آن مقدور نیست. همچنین تشکیل شرکت‌های سهامی عام از ادغام شرکت‌هایی از نوع دیگر مجاز نیست و در ادامه، ادغام شرکت سهامی عام در شرکت‌های سهامی خاص نیز امکان‌پذیر نیست.

مراجع ثبت شرکت‌ها و مؤسسات غیرتجاری برای ثبت ادغام شرکت‌های تجاری بر اساس قواعد حقوقی موارد و مدارک زیر را مد نظر قرار می‌دهند:

۱. ادغام شرکت‌های تجاری باید در اساسنامه شرکت‌های ادغام شونده پیش‌بینی شده باشد.

۲. ارکان تصمیم‌گیرنده شرکت‌های تجاری (مجمع عمومی فوق‌العاده) باید نسبت به ادغام تصمیم‌گیری نمایند.
۳. تاریخ مجامع عمومی فوق‌العاده شرکت‌های ادغام‌شونده و ادغام‌پذیر در یک ساعت و یک روز باشد. (برای انتقال همزمان دیون و تعهدات).
۴. فهرست مشخصات شرکاء یا سهامداران و میزان سهام یا سهم شرکت قبل از ادغام به مرجع ثبت شرکت‌ها، ارائه شود.
۵. فهرست مشخصات شرکاء یا سهامداران و میزان سهام یا سهم شرکت بعد از ادغام به مرجع ثبت شرکت‌ها، ارائه گردد.
۶. صورت‌داری و بدهی‌های شرکت‌های ادغام‌شونده و ادغام‌پذیر به همراه گزارش ارزیابی از طرف یکی از اعضای جامعه حسابداران رسمی.
۷. با توجه به موضوع فعالیت شرکت‌های ادغام‌شونده عند الزوم ارائه مجوز از سازمان بورس اوراق بهادار و بانک مرکزی و سازمان خصوصی‌سازی یا اداره کل تعاون الزامی است.
۸. ارائه فهرست خلاصه نقل و انتقالات انجام شده در فرایند ادغام شرکت‌ها.^۱

مرجع تصمیم‌گیرنده برای ادغام شرکت‌های تجاری

در شرکت سهامی خاص و عام مرجع تصمیم‌گیرنده برای ادغام شرکت‌های تجاری، مجمع عمومی فوق‌العاده است. مجمع عمومی فوق‌العاده در صورت پیش‌بینی اساسنامه می‌تواند نسبت به ادغام شرکت تصمیم‌گیری نماید. در این صورت، هیأت مدیره گزارش کاملی از جهت دلایل توجیهی و لزوم ادغام شرکت به مجمع عمومی ارائه می‌نماید. در شرکت‌های تعاونی نیز با توجه به شرایط اساسنامه و همچنین آیین‌نامه بخش تعاونی مربوط به شرکت‌های تعاونی، مرجع صالح برای ادغام شرکت مجمع عمومی فوق‌العاده است؛ اما در خصوص سایر شرکت‌های غیر سهامی از جمله شرکت با مسئولیت محدود و شرکت تضامنی، نسبی، مرجع صلاحیت‌دار از جهت تصمیم‌گیری در خصوص ادغام شرکت با مجمع عمومی شرکاء و بر طبق اساسنامه است که هر شرکت با توجه به ماهیت خود، حد نصاب خاصی برای رأی‌گیری و حضور مجامع در نظر گرفته است. معمولاً در شرکت‌های تجاری ارکان تصمیم‌گیرنده شرکت زمانی می‌توانند تصمیم به ادغام شرکت بگیرند که شرایط و اصول مربوط به ادغام و رعایت حقوق شرکاء و صاحبان سهام در اساسنامه یا شرکت‌نامه پیش‌بینی شده باشد.

۱. بهرام حسن‌زاده، «ادغام شرکت‌های تجاری»، مجله سند ۷۱ (۱۳۹۰)، ۳۸.

مباحث مربوط به جانشینی تعهدات و دارایی در ادغام شرکت

۱. حقوق اقلیت سهامداران یا شرکای مخالف ادغام

همان‌طور که بیان شد، با تحقق و ثبت شرکت‌های تجاری، شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام شونده محو و از بین می‌رود و ماهیت خود را از دست می‌دهد، در این صورت، شرکت پذیرنده ادغام کلیه حقوق و تعهدات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام را می‌پذیرد. اثر مهم ادغام بر سهامداران یا دارندگان سهم شرکت مترتب می‌شود، بنابراین چنانچه اقلیتی از سهامداران یا دارندگان سهم شرکت که در مجمع عمومی فوق‌العاده، نسبت به ادغام شرکت مخالفت داشته باشد و عدم رضایت خود را در زمان تصمیم‌گیری اعلام نماید و در رأی‌گیری رأی منفی دهد، اما تصمیم ادغام با اکثریت سهامداران صورت پذیرد، حقوق این دسته از سهامداران (اقلیت) ضایع می‌شود. در این حالت دو راه حل پیشنهاد می‌گردد: راه حل اول که برای ادغام شرکت‌های تجاری به نظر می‌رسد، این است که ادغام باید به اتفاق صددرصد سهامداران و شرکاء در مجمع عمومی فوق‌العاده انجام گیرد. در این حالت با توجه به اینکه تمام صاحبان سهام یا سهم شرکت با ادغام شرکت موافق‌اند، در نتیجه تمام مسؤلیت‌ها از جمله انتقال دیون و دارایی با رضایت همه سهامداران صورت می‌پذیرد. راه حل دوم، شرکاء و سهامدارانی که با ادغام شرکت موافق نیستند؛ می‌توانند سهم شرکت یا سهام‌شان را برابر ارزیابی به مبلغ روز دریافت نمایند و از شرکت خارج شوند، پس می‌توان از ظرفیت ماده ۹۴ لایحه اصلاحی قانون تجارت استفاده نمود که در ماده فوق مقرر شده هیچ اکثریتی نمی‌تواند بر تعهدات صاحبان سهم بیفزاید. به این شرح که سهامدار مخالف ادغام را نمی‌توان اجبار و الزام به فرایند ادغام نمود و با پرداخت حقوق و امتیازات سهام و سهم شرکت، او را از شرکت خارج نمود. زیرا، همان‌طور که بیان شد چنانچه اموال دارایی و دیون و مطالبات شرکتی به شرکت دیگر منتقل شود و ادغام صورت گیرد، باعث افزایش تعهدات شرکت ادغام‌پذیر می‌شود.

۲. زمان انتقال دیون و تعهدات در فرایند ادغام

یکی از مواردی که در ادغام شرکت‌های تجاری بسیار امر مهمی تلقی می‌شود، زمان انتقال دیون و تعهدات و دارایی شرکت‌های ادغام شونده، به شرکت‌های ادغام‌پذیر است. به طور مثال شرکت ادغام شونده در مجمع عمومی فوق‌العاده، مورخ ۱۳۹۲/۳/۲۰ تصمیم به ادغام در شرکت دیگر را می‌گیرد و با اکثریت آرا تصمیم فوق به تصویب می‌رسد، در حالی که شرکت دیگر در مورخ ۱۳۹۲/۴/۱۵ نسبت به ادغام و انتقال تعهد دیون شرکت ادغام شونده را در مجمع عمومی فوق‌العاده مطرح و به تصویب می‌رساند. بنابراین پرسشی که

مطرح می‌شود این است که تاریخ ادغام، تاریخ مجمع شرکت ادغام شونده است یا تاریخ مجمع شرکت ادغام‌پذیر یا سایر موارد؟

با توجه به اینکه در این خصوص نظام خاصی وجود ندارد و رویه قضایی نیز در این مورد سکوت کرده و ممکن است در فاصله مغایرت تاریخ ادغام در شرکت‌های ادغام شونده یا ادغام‌پذیر، مدیران شرکت، اقداماتی انجام دهند که به میزان تعهدات و دیون شرکت ادغام شونده اضافه شود یا به نحوی برای فرار از دین، قصد فروش اموال خود را بنمایند؛ در نتیجه به نظر می‌رسد، برای جلوگیری از این گونه تعارض‌ها در ابتدا مدیران و ارکان تصمیم‌گیرنده، شرکت‌های تجاری ادغام شونده، پیش قراردادی مبنی بر ادغام را تنظیم نمایند و تاریخ مشخصی را برای تشکیل مجمع عمومی و تقویم و تصویب دارایی و دیون شرکت و سایر تشریفات را در نظر بگیرند.

در مراجع ثبت شرکت‌ها، برای حل این مشکل لزوم دو صورت جلسه همزمان مجمع عمومی فوق‌العاده دو شرکت (اگر دو شرکت ادغام شوند) که در آن تصمیم به ادغام شرکت اتخاذ شده باشد با رعایت مواد اساسنامه و تشریفات دعوت از جمله ماده ۱۰۰ لایحه اصلاحی و ماده ۱۱۱ قانون مالیات‌های مستقیم، برای ثبت، ادغام در نظر گرفته شده است. ضرورت دو صورت جلسه همزمان که در عرف مراجع ثبت شرکت‌ها وجود دارد، در ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه و همچنین سایر قوانین مرتبط پیش‌بینی نشده است، لکن به این دلیل که از یک طرف انحلال شرکت صورت می‌پذیرد و شرکت ادغام شونده به نحوی از بین می‌رود و از طرف دیگر امکان افزایش سرمایه و نقل و انتقال سرمایه، دارایی دیون و تعهدات در شرکت ادغام‌پذیر وجود دارد، پس در جهت تطبیق مواعد در مباحث مالیاتی و ارزیابی دیون و تعهدات و همچنین حسابرسی و تقویم آن، ضرورت دو صورت جلسه همزمان شرکت‌های ادغام شونده توجیه مالی و حسابرسی و حقوقی دارد.

۳. تأثیر ادغام شرکت‌های تجاری بر تعهدات و مطالبات شرکت‌های ادغام شونده

با تحقق ادغام، کلیه حقوق و تعهدات، دیون و مطالبات، دارایی و کارکنان شرکت‌های موضوع ادغام به شرکت جدید یا شرکت پذیرنده، ادغام منتقل خواهد شد.

از آنجا که ادغام شرکت‌ها معمولاً در ابعاد بسیار وسیع در جهت کاهش ریسک و هزینه‌ها صورت می‌پذیرد و معمولاً شرکت‌های کوچک زیر مجموعه در شرکت‌های مادر تخصصی یا اصلی ادغام می‌شوند، پس رژیم انتقال و جایگزینی تعهدات مربوط به اشخاص ثالث، امری مهم و حیاتی است.

ادغام شرکت‌های بزرگ تجاری در چند سال گذشته از جمله ادغام بانک صادرات استانی

در بانک صادرات ایران، ادغام شرکت‌های سیمانی در هلدینگ سیمان، ادغام شرکت‌های نفت و گاز در شرکت هلدینگ نفت و گاز و سایر موارد، همه در راستای تصمیم‌گیری واحد و متمرکز در بازار تجاری و اجرایی بخشی از سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و توانمندسازی شرکت‌ها در جهت اجرای پروژه‌های مهم اقتصادی صورت پذیرفته است؛ اما متأسفانه همان‌طور که بیان شد با توجه به اهمیت موضوع هنوز قانون خاصی جهت تبیین نظام حاکم بر ادغام شرکت صورت نپذیرفته و باید برای محل مسائل حقوقی ادغام از سایر قوانین مادر از جمله قانون مدنی بهره‌گیری نمود.

بر طبق ماده ۲۲۰ قانون مدنی، عقود نه تنها متعاملین را به اجرای چیزی ملزم می‌کند که بر آن تصریح شده است، بلکه متعاملین را به کلیه نتایجی وادار می‌نماید که به موجب عرف و عادت یا به موجب قانون از عقد حاصل می‌شود. پس چنانچه ادغام شرکت‌های تجاری را نوعی عقد و قرارداد خاص شناسایی نماییم، بایستی به کلیه نتایج و تعهدات آن نیز پای‌بند باشیم.

از آنجا که نوع مسؤلیت در ادغام شرکت‌های تجاری مسؤلیت قراردادی است، پس شرکت ادغام‌شونده باید بر اساس قرارداد که ادغام نتیجه آن است، از عهده تمام دیون و تعهدات شرکت‌های ادغام‌شونده به نحوی برآیند. هر چند که در ادغام شرکت‌های تجاری، شرکت ادغام‌شونده منحل شده و هویت خود را از دست داده‌اند؛ اما با توجه به تصمیم گرفته شده، شرکت پذیرنده ادغام، کلیه حقوق و تعهدات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام را با حفظ هویت خود می‌پذیرد. با شرح فوق برای اعمال جانشینی تعهدات، مدیران شرکت‌های تجاری باید موارد زیر را در نظر گرفت:

الف - در صورتی که ارکان تصمیم‌گیرنده شرکت ادغام‌شونده از جمله مدیر عامل و هیأت مدیره قبل از ادغام، اقدامات و تعهداتی نماید که خارج از اختیارات آنها بوده و موجب افزایش بدهی و مسؤلیت شرکت ادغام‌شونده شود، مثلاً مدیران شرکت ادغام‌شونده خارج از موضوع شرکت معامله نمایند یا برخلاف ماده ۱۲۹ یا ۱۳۲ لایحه اصلاحی قانون تجارت اقدام نمایند، در این صورت و بعد از کشف تخلفات مذکور، پس از ادغام شرکت تجاری و ورود زیان، می‌توانند جبران خسارات وارده را از مدیران متخلف قبلی اخذ نمایند.

ب - ممکن است سهامداران یا اشخاص ثالث طلبکار مخالف ادغام به شرکت پذیرنده ادغام مراجعه و متقاضی دریافت و وصول دیون و حقوق خود باشند. در این حالت چنانچه در نتیجه ادغام، به علت پرداخت دیون و تعهدات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام سرمایه شرکت پذیرنده ادغام به نصف کاهش یابد، هیأت مدیره و بازرس مکلف به انجام تشریفات ماده ۱۴۱ لایحه اصلاحی قانون تجارت در خصوص کاهش اجباری سرمایه‌اند.

ج - در شرکت‌های بزرگ بورسی یا شرکت‌های زیر مجموعه نفت و گاز، معمولاً برای اجرای موضوع فعالیت شرکت‌های تجاری اوراق مشارکت منتشر می‌شود. در این حالت چنانچه شرکت‌های بزرگ ادغام شونده، قبلاً اوراق مشارکت منتشر نموده باشند، مکلف به رعایت حقوق بستانکاران و دارندگان اوراق مشارکت خواهد بود، به نحوی که با تحقق ادغام خللی به حقوق آنها وارد نشود.

۴. تعهداتی که منجر به ممنوع الخروج شدن مدیران شرکت می‌شود

ممکن است اعضای هیأت مدیره، مدیرعامل و دارندگان حق امضا شرکت به علت عدم تحقق تعهدات و پرداخت دیون شرکت به عنوان اشخاص ممنوع الخروج تلقی گردند. در اجرای ماده ۲۰۱ آیین‌نامه اجرایی مفاد اسناد رسمی و همچنین ماده ۱۷ قانون گذرنامه برخی از مدیران شرکت‌های تجاری به دلیل بدهی تعهدات شرکت از طرف مراجعی همچون دوایر اجرایی در ادارات ثبت و اسناد یا سایر مراجع دولتی، ممنوع الخروج می‌شوند. هر چند که بر طبق ماده ۵۸۳ قانون تجارت کلیه شرکت‌های تجاری دارای شخصیت حقوقی مستقل‌اند و شخصیت حقوقی شرکت‌های تجاری جدایی از شخصیت حقوقی شرکاء و مدیران است و مسؤولیت مدیران شرکت همان مسؤولیتی است که وکیل در مقابل موکل دارد، مع الوصف نوع مسؤولیت مدیران شرکت، مسؤولیت شخصی نیست، پس مدیران شرکت با توجه به قواعد عمومی نماینده شخص حقوقی هستند و تعهدات و دیون شرکت مستقل از شخصیت مدیران است و تعهد مدیران تعهد شخصی تلقی نمی‌شود که بتوان به طور مستقل مورد تعقیب قرار گیرد؛ اما با توجه به ضعف‌های قانونی بسیاری از مدیران شرکت‌ها به علت‌های مختلف مالی و مالیاتی ممنوع الخروج می‌شوند. پرسشی که مطرح می‌شود این است که آیا بعد از ادغام شرکت‌های تجاری، ممنوع الخروج شدن مدیران شرکت‌های ادغام شونده منتفی و این ممنوعیت به شرکت جدید (ادغام‌پذیر) و مدیران شرکت جدید منتقل می‌شود؟

در پاسخ به این پرسش می‌توان گفت، هر چند که در ادغام شرکت‌های تجاری، کلیه دیون و تعهدات به شرکت انتقال پذیرنده منتقل می‌شود و شرکت جدید از هر حیث، مسؤول تعهدات و دیون شرکت است، اما مسؤولیت پرداخت دیون و تعهدات نمی‌تواند منجر به انتقال محدودیت‌های خاص (از جمله ممنوع الخروجی) شود؛ زیرا این ممنوعیت مختص همان مدیر مسؤول است و قابل سرایت به مدیران جدیدی نیست که به موجب ادغام مسؤول پرداخت دیون و تعهدات شده‌اند. البته پس از ادغام شرکت‌ها، مدیران شرکت جدید در اسرع وقت باید، تعهدات شرکت‌های ادغام شونده را پرداخت نمایند، اما همان‌طور که

بیان شد این موضوع منجر به انتقال قهری محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های حاصل از دیون شرکت‌های ادغام شونده به ادغام‌پذیر نمی‌شود.

۵. چگونگی وضعیت تعهدات منجر به بازداشت سرمایه شرکت‌های ادغام شونده

یکی از مباحث حقوقی در ادغام شرکت‌های تجاری که مورد بحث و تحلیل قرار می‌گیرد، نحوه ادغام و چگونگی بازداشت سهام و سرمایه شرکت‌های ادغام شونده به شرکت ادغام‌پذیر یا شرکت جدید است. ممکن است در زمان فعالیت شرکت‌های ادغام شونده قسمتی از سهام یا تمام سرمایه بازداشت شده باشد که این امر می‌تواند در ادغام شرکت‌های تجاری مؤثر باشد. همچنین ممکن است به دستور مراجع صدور بازداشت کننده شرکت از هر گونه اقدام حقوقی مانند انحلال یا افزایش یا کاهش سرمایه یا ادغام به صراحت منع گردند که در این حالت ادغام شرکت به هیچ وجه امکان‌پذیر نیست. در ادامه هر گاه شرکت به قصد فرار از دین، مال خود را به دیگری انتقال دهد، به موجب قانون محکومیت‌های مالی، عمل او جرم تلقی می‌گردد.^۱

همچنین هر گاه دادگاه قرار توقیف اموال را به میزان بدهی صادر نماید، در این صورت بدون اجازه دادگاه حق فروش اموال خود را نخواهد داشت.^۲ حکم ماده ۲۱۸ قانون مدنی ویژه فروش نیست و شامل صلح اعم از معوض و غیر معوض و هبه و وقف نیز می‌شود. به بیان دیگر هر معامله‌ای که مالکیت مدیون را به زیان طلبکار از بین ببرد و از وثیقه عمومی آنان بکاهد، مشمول آن قاعده است.^۳

با جمیع موارد فوق باید توجه داشت اموالی را که از طرف حاکم ممنوع از تصرف شده است، نمی‌توان به عنوان سرمایه در ادغام شرکت تجاری مورد ارزیابی قرار داد، اما اگر مرجع صدور بازداشت سرمایه یا سهام از جمله محاکم دادگستری یا سایر مراجع دولتی از جمله سازمان امور مالیاتی صرفاً سرمایه یا سهام یا سهم‌الشرکه را بازداشت کرده باشد و در خصوص تغییرات و فعالیت شرکت منعی صادر نشده باشد و در صورتی که ادغام شرکت حفظ گردد و به حقوق افراد ثالث و بازداشت کننده خللی وارد نکند یا ذی‌نفع با ادغام شرکت موافق باشد، تحقق ادغام امکان‌پذیر است. نکته‌ای که حائز اهمیت است، ابهام در وثیقه نهادن سهام شرکت با توجه به عدم عین بودن ماهیت سهام و سهم‌الشرکه است. به نظر برخی از حقوقدانان ورقه سهم قابل وثیقه نیست، اما با در نظر گرفتن موارد فوق چنانچه

۱. ماده ۳ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی.

۲. ماده ۲۱۸ مکرر قانون مدنی اصلاحی مصوب ۱۳۷۰.

۳. ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی در نظم کنونی (تهران: میزان، چاپ ۲۸)، ۲۰۹.

سهام شرکت در رهن باشد یا اینکه اموال و دارایی‌های شرکت از جمله مالکیت دفتر یا کارخانه شرکت بابت وام یا سایر موارد در رهن قرار گیرد، در مرحله ادغام باید رضایت مرتهن جلب شود تا به حقوق مرتهن در مرحله ادغام خدشه‌ای وارد نشود.

رویه موجود در ادارات ثبت در زمان ادغام شرکت‌های تجاری یا انحلال این است که چنانچه اموال یا سهام شرکتی در بازداشت باشد، ادغام آن امکان‌پذیر نیست و باید قبل از تصمیم‌گیری به ادغام یا انحلال نامه رفع بازداشت به ادارات ثبت واصل گردد؛ اما بر طبق نظریه اداره حقوقی به شماره ۷/۵۳۱۲ مورخ ۱۳۸۱/۵/۲۷ اداره کل حقوقی و تدوین قوانین قوه قضاییه بازداشت سرمایه و سهام مانع از انحلال شرکت‌های تجاری نمی‌شود و در رویه جاری مراجع ثبتی به اشتباه موجبات تضییع حقوق سهامداران را فراهم می‌نمایند، از این رو از وحدت مناط از نظر فوق اداره حقوقی، اگر سرمایه شرکت‌های تجاری در بازداشت باشد؛ به طریق اولی، منعی بر ادغام وجود ندارد.

۶. تعهدات مربوط به وضعیت کارکنان پس از ادغام شرکت‌های تجاری

با توجه به خلأ قانونی در ادغام شرکت‌های تجاری، هر گونه تجزیه و تحلیل در خصوص این فرایند باید در سایر قوانین مورد بررسی و تجزیه تحلیل قرار گیرد. یکی از اهداف ادغام شرکت‌های تجاری کاهش هزینه و بالابردن بهره‌وری است که این موضوع با ساماندهی کارکنان شرکت‌های ادغام شونده امکان‌پذیر است، در توجیه موارد قانونی پیشنهادی در خصوص ادغام شرکت‌های تجاری در برنامه چهارم توسعه آمده است: کارکنان شرکت‌های موضوع ادغام به شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید انتقال خواهد یافت. در صورت عدم تمایل برخی از کارکنان شرکت قبلی با انتقال به شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید، شرکت مزبور مکلف به باز خرید آنها مطابق مقررات قانون کار می‌باشد.

در ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه نیز مقررات قانون قبلی نیز تکرار شده و مضافاً مقرر گردیده است: پس از ادغام، مزایای پایان کار کارکنان شرکت‌های ادغام شونده مطابق قانون کار توسط شرکت مزبور به کارکنان یاد شده پرداخت می‌شود.

در مورد نیروی مازاد مطابق قانون تنظیم برخی از مقررات تسهیل نوسازی صنایع کشور و اصلاح ماده ۱۱۳ قانون برنامه سوم توسعه، مصوب ۱۳۸۲ عمل می‌شود. بنابراین در ادغام شرکت‌های تجاری، شرکت ادغام‌پذیر یا شرکت جدید بایستی تعهد مربوط به کارکنان شرکت‌های ادغام شونده را اعمال نماید و هر گونه، تصمیم‌گیری در مورد حقوق و مزایا و سایر مقررات مالی را به کارکنان آن ابلاغ نماید.

در لایحه پیشنهادی قانون تجارت نیز بیان شده است که عده‌ای از کارکنان شرکت‌های

موضوع ادغام مایل به ادغام به شرکت پذیرنده نباشد. شرکت اخیر مکلف به بازخرید آن برابر قوانین مربوط خواهد بود.

ادغام شرکت‌های تجاری، دارای مباحث متعدد و فراوانی است، اما همان‌طور که بیان شد به علت عدم وضع قوانین مرتبط و شکلی، امکان بررسی بیشتر در قوانین جاری امکان‌پذیر نیست، البته می‌توان با توجه به فقدان منابع داخلی از منابع بین‌المللی با مطالعه تطبیقی در این خصوص استفاده نمود.

نتیجه‌گیری

در ایران با توجه به قدمت قانون تجارت و قوانین و مقررات اقتصادی، بحث ادغام شرکت‌های تجاری و تعاریف و تشریفات آن لحاظ نشده است. پس مباحث مربوط به ادغام و جانشینی تعهدات را باید در قوانین مرتبط دیگر جستجو نمود. از آنجا که نوع مسؤلیت در ادغام شرکت‌های تجاری مسؤلیت قراردادی است، پس شرکت ادغام شونده باید بر اساس قرارداد که ادغام نتیجه آن است، از عهده تمام دیون و تعهدات شرکت‌های ادغام شونده به نحوی برآیند. هر چند که در ادغام شرکت‌های تجاری، شرکت ادغام شونده منحل شده و هویت خود را از دست می‌دهند، اما با توجه به تصمیم گرفته شده شرکت پذیرنده ادغام، کلیه حقوق و تعهدات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام را با حفظ هویت خود می‌پذیرد.

در صورتی که ارکان تصمیم‌گیرنده شرکت ادغام شونده از جمله مدیر عامل و هیأت مدیره قبل از ادغام، اقدامات و تعهداتی نماید که خارج از اختیارات آنها بوده و مسؤلیت شرکت ادغام شونده را بیفزاید، مثلاً مدیران شرکت ادغام شونده خارج از موضوع شرکت معامله نمایند یا برخلاف ماده ۱۲۹ یا ۱۳۲ لایحه اصلاحی قانون تجارت اقدام نمایند، در این صورت و بعد از کشف تخلفات مذکور پس از ادغام شرکت تجاری، می‌تواند جبران خسارات وارده را از مدیران متخلف قبلی اخذ نماید.

از جهتی دیگر، چنانچه شرکت‌های بزرگ ادغام شونده، قبلاً اوراق مشارکت منتشر نموده باشند مکلف به رعایت حقوق بستانکاران و دارندگان اوراق مشارکت خواهد بود. به نحوی که با تحقق ادغام خللی به حقوق آنها وارد نشود.

زمان جانشینی تعهدات در ادغام شرکت‌های تجاری امری مهم است. نقل و انتقال سرمایه، مالیات، ارزیابی و حسابرسی از دیگر مباحث جانشینی تعهدات است، پس مشخص

نمودن زمان این تغییر و تحول و انتقال دیون و تعهدات امری مهم است که در این راستا مراجع ثبت شرکت‌ها ضرورت دو صورت‌جلسه همزمان برای تبادل تعهدات مد نظر قرار می‌دهند.

یکی از مباحث حقوقی در ادغام شرکت‌های تجاری که مورد بحث و تحلیل قرار می‌گیرد، نحوه ادغام و چگونگی بازداشت سهام و سرمایه شرکت‌های ادغام شونده به شرکت ادغام‌پذیر یا شرکت جدید است. در جریان بازداشت سرمایه شرکت ممکن است به دستور مراجع صادرکننده بازداشت از هرگونه اقدام، مانند انحلال یا افزایش یا کاهش سرمایه یا هر اقدام دیگر منع شده باشد که در این حالت ادغام شرکت امکان‌پذیر نیست. در غیر این صورت و عدم تصریح مرجع بازداشت‌کننده، امکان ادغام شرکت‌ها به نظر امکان‌پذیر است و شرکت جدید مسؤول پرداخت حقوق بازداشت‌کننده است.

در پایان، در ادغام شرکت‌های تجاری، شرکت ادغام‌پذیر یا شرکت جدید باید تعهد مربوط به کارکنان شرکت‌های ادغام شونده را اعمال نماید و هرگونه تصمیم‌گیری در این خصوص را با حفظ حقوق و مزایا و سایر مقررات مالی به کارکنان در نظر بگیرد.

منابع فارسی

۱. اسکینی، ربیعا. حقوق تجارت. شرکت‌های تجاری. ج اول. تهران: سمت، ۱۳۸۴.
۲. حسن‌زاده، بهرام. اجرای مفاد اسناد رسمی. تهران: نگاه بینه، چاپ سوم، ۱۳۹۱.
۳. حسن‌زاده بهرام. «ادغام شرکت‌های تجاری». مجله سند، تهران: نشریه سازمان ثبت اسناد و املاک، ۱۳۹۰.
۴. خزایی، حسین. حقوق تجارت. ج اول، تهران: قانون، ۱۳۸۵.
۵. شهیدی، مهدی. تشکیل قراردادهای و تعهدات. تهران: چاپ پنجم، ۱۳۸۵.
۶. عیسائی تفرشی، محمد. ج دوم. مباحث تحلیلی از حقوق شرکت‌های تجاری. تهران: انتشارات آثار علمی دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۶.
۷. قانون مدنی اصلاحی مصوب ۱۳۷۰ و قانون مسؤولیت مدنی.
۸. قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی.
۹. قانون و آیین‌نامه قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران.
۱۰. کاتوزیان، ناصر. حقوق مدنی در نظم کنونی. تهران: میزان، چاپ ۲۸، ۱۳۹۰.

۱۱. مجموعه تفسیر شده قوانین و مقررات حقوقی. معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه. ناشر روزنامه رسمی ایران.
۱۲. مجموعه قوانین و مقررات اجرایی اصل ۴۴ قانون اساسی. تهران: وزارت امور اقتصاد و دارایی.
۱۳. مجموعه کامل قانون و مقررات مالیاتی. تهران: جنگل، ۱۳۹۱.
۱۴. میرحسینی، سیدحسن. شرح آرای شورای عالی ثبت. تهران: میزان، ۱۳۸۹.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Legal system governed on succeed obligation for merging Trade Companies

Bahram Hasanzadeh

Abstract:

Unfortunately, merging process and legal issues in Iran legal system hasn't been resolved despite of the complexity on merging Trade Companies.

Merging companies results to mitigate cost and trade risks and to elevates productivity as well as managing concentration on capital market, and affects significantly on financial and economical affairs. so, knowledge to legal issues of merging is essential.

Although commerce law commits debts, obligation and assets of merging companies transfer to new company or integrative company, but transferring obligations or assets should be interpreted on a framework of general rules and principals.

The time for transferring of debts and obligations is significantly important, so "companies Registration Offices" consider specifically on them.

Merging trade companies, the time of transferring obligations is too important. other issues to transfer obligations including asset exchanges, tax payments, assessment and account auditing.

Keywords:

Merge, commercial, corporation, state enterprise, transportation, commitments succession, capital blocking, 44 principle, Liability.

Journal of LEGAL RESEARCH

VOL. XIV, No. 1

2015-1

- **Tension between Zonal and Global management in prevention and repression of criminal acts in sea**
Djamchid Momtaz - Massoud Alizadeh - Shahram Zarneshan
- **Legal system governed on succeed obligation for merging Trade Companies**
Bahram Hasanzadeh
- **Allocati on of legislative jurisdiction of Parliament in the constitu-tional order of Iran**
Javad Taghizadeh - Fatemeh Samieyan
- **A Comparative Study of Iran's Criminal Legislative Policy With UNCAC in the field of Financial Anti-corruption and its Evolutions**
Mohammad Bagheri Komar Olia
- **Open source software system**
Seyed Mohsen Tolou - Jafar Nezamolmelli
- **The legitimacy of using force against Pirates off the coast of Somalia**
Zakieh Taghizadeh
- **The procedure in extradition law with insist on Julian Assange's cases**
FaridAzadbakht - Mehdi TavanaeManesh
- **Structure and Efficiency of African Court on Human and People's Rights**
Seyed Yaser Ziaee -Sadegh Jafarzadeh Darabi
- **Bright Law in the Black Sea: Flexibility and Predictability of Maritime Delimitations Criteria in the ICJ's Decision on Romania/Ukrain (2009)**
Jamshid Mazaheri
- **A comprehensive legal challenge: Italy versus ICJ**
Faraz shahlaei



S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study